

RASSENDISCRIMINATIE IN DE VERENIGDE STATEN

Een schandvlek op het blazoen van een vriend. Nederlandse persreacties en Amerikaanse propaganda tijdens de Koude Oorlog, 1945-1960

Tijdens de jaren vijftig stelde de burgerrechtensituatie de definitie van 'Amerika' ter discussie. De Amerikaanse regering plaatste in haar publicaties in het kader van de cultural diplomacy het probleem in het historische Zuiden buiten Amerika. De Nederlandse kranten, gevangen in een sterk pro-Amerikaans en anti-Russisch interpretatiekader, deden aanvankelijk hetzelfde, maar erkenden na 'Little Rock' – de uitsluiting, met ondersteuning van de gouverneur en de National Guard, van zwarte leerlingen van een school in Little Rock, Arkansas – dat discriminatie een deel van de Verenigde Staten was. Deze erkenning van die 'schandvlek' op het Amerikaanse blazoen tastte de overwegend positieve houding niet aan, maar zorgde wel voor kleine scheurtjes in de vriendschap.

Voor de Amerikaanse regering was 1957 een desastreus jaar in de Koude Oorlog. Ze werd geconfronteerd met Ruslands (onverwachte) succes in de *space race*: op 4 oktober 1957 vloog de eerste Russische kunstmaan, de Spoetnik, door de ruimte. De Spoetnik bezorgde de Sovjet-Unie wereldwijd bewondering, maar betekende een aanslag op het (zelf)beeld van de vs als wereldleider op technologisch en ruimtevaartgebied. Maar van groter structureel belang was een intern probleem: de burgerrechtensituatie, die in september 1957 tot een uitbarsting zou komen in Little Rock, Arkansas. Alleen, de burgerrechtensituatie was niet slechts een intern Amerikaans probleem. De wereld was via kranten en televisie al langer getuige van discriminatie van en uitbarstingen van geweld tegen zwarten, en 'Little Rock' werd daar het symbool van. Volgens John Foster Dulles, minister van Buitenlandse Zaken, was 'Little Rock' 'ruining our foreign policy': het effect zou voor de vs zelfs negatiever zijn dan de inval van het Russische leger in Hongarije het jaar daarvoor voor de Sovjet-Unie (Hixson 1997: 131; Von Eschen 2004: 64).

De burgerrechtensituatie maakte het voor de vs moeilijker om het leiderschap van de vrije wereld op te eisen en de boodschap van vrijheid, gelijkheid

en democratie uit te dragen, met name in de Derde Wereld. De situatie werd uiteraard breed uitgemeten in de Russische propaganda, met de bedoeling de reputatie van de vs te ondermijnen. Zelf vat de Amerikaanse regering het in een van haar publicaties goed samen: 'Van alle facetten van de Amerikaanse samenleving is er waarschijnlijk geen die Amerika's vrienden voor zoveel problemen stelt en die door zijn vijanden zo vaak tot mikpunt gekozen wordt als de positie van de neger' (De Neger 1956: 2; zie ook: Dudziak 2000). De burgerrechtensituatie bleek de Achilleshiel te zijn van de buitenlandse politiek van de vs.

Het State Department ontwikkelde een tweesporenbeleid: aan de ene kant werd het een (zeer bescheiden) actor ter verbetering van de burgerrechtensituatie binnen de vs zelf – niet vanuit morele verontwaardiging, maar vanuit instrumentele buitenlands politieke overwegingen, of zoals Mary Dudziak het omschrijft als 'a Cold War imperative' (Dudziak 1988). Anderzijds ontwikkelden het State Department en de United States Information Agency (USIA) propagandaprogramma's om de schade te beperken. Het was niet de eerste keer dat deze relatie tussen de burgerrechtensituatie, internationale publieke opinie en buitenlandse politiek werd onderkend. Vanaf de Tweede Wereldoorlog was de Amerikaanse regering zich bewust van de impact die deze kwestie zou kunnen hebben op de statuut van de vs als nieuwe wereldleider en daarmee op de effectiviteit van haar (naoorlogse) buitenlandse politiek. In 1944 wierp bijvoorbeeld de Overseas Branch van de Office of War Information, de organisatie belast met de op het buitenland gerichte propaganda, de vraag op: 'How are we to handle controversial questions being asked about America: questions concerning minorities, races, injustice? (...) Pretty soon we shall have to finish the sentence and supply some real information' (Hulten Papers 1944).

Nederland is een interessante casestudy: het was tijdens de Koude Oorlog een van 'de trouwste vrienden van de vs, maar was anderzijds volgens de door het State Department en de USIA wereldwijd uitgevoerde opiniepeilingen een van de meest kritische landen waar het ging om de burgerrechten in de vs, een beeld dat ook uit de literatuur naar voren komt (o.a. Den Hollander 1959). In deze bijdrage kijk ik dan ook naar de Nederlandse reacties op deze 'schandvlek' op het blazoen van de bevrijder en bondgenoot, vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot begin jaren zestig, toen 'Vietnam' meer en meer het centrale discussiepunt werd. Hoe berichtten Nederlandse kranten over dit onderwerp?¹ Wat is bekend over de houding van de bevolking als geheel? Hoe behandelde de Amerikaanse Voorlichtingsdienst, in woord en beeld, de 'controversial questions'? En in hoeverre compliceerde de verzuiling de reacties van zowel de Nederlandse kranten als de Amerikaanse Voorlichtingsdienst?

Amerikaanse propaganda tijdens de bevrijding

De langverwachte Britse, Canadese, Poolse en Amerikaanse bevrijdingslegers werden aan het einde van de Tweede Wereldoorlog met open armen verwelkomd. Welkom waren ook de sigaretten, nylons en chocolade die de soldaten meebrachten. De Amerikaanse soldaten brachten bovendien 'typisch' Amerikaanse producten mee zoals T-shirts, kauwgom, ballpoints en jazzplaten (Kroes 1992). Maar ook kwamen in het kielzog van de Amerikaanse soldaten, wat onverwacht, verschillende producten van de Overseas Branch van de Office of War Information (OWI) Nederland binnen.

Alle oorlogvoerende landen hadden tijdens de oorlog een grootschalig propagandaprogramma opgezet, maar alleen de vs zette dit ook tijdens de transitieperiode in de te bevrijden landen voort.² Het algemene doel van deze Overseas Branch was 'to convince the world of the overwhelming power and good faith of this country' (cit. in Carson 1995: 2). Myrdall onderstreepte in zijn klassiek geworden studie *An American Dilemma: The Negro Problem and American Democracy* uit 1944 dat de burgerrechtenkwestie daarbij een belangrijke toetssteen zou zijn: 'America, for its international prestige, power, and future security, needs to demonstrate to the world that American Negroes can be satisfactorily integrated into its democracy' (Myrdall 1944: 1016). Een van de grote posten van de Overseas Branche was 'London', dat publicaties verzorgde voor West-Europa (Carson 1995, 1x; zie ook Winkler 1978; Lee 1963). Aan fotografie werd daarbij een grote overtuigende kracht toegerekend. Journalisten die in vreedstijd werkten voor bladen als *Look* maakten dan ook deel uit van de staf.

De bevrijding gaf de Amerikanen de gelegenheid de Nederlandse markt te 'penetrenen': Nederland was dankbaar en de Nederlandse pers was aanvankelijk door gebrek aan papier en persen niet in staat zelf uitgebreid te berichten over het verloop van de oorlog, laat staan over de vs. De Amerikanen hebben daarom vele tijdschriften en boeken voor Nederland geproduceerd, over allerlei onderwerpen. De belangrijkste publicatie voor een groter publiek in Nederland was echter *КИЖ: Het heden in woord en beeld*.

КИЖ is een prachtig geïllustreerd blad dat om de week uitkwam in de periode 1944-eind 1945, eerst alleen in het zuiden, later ook in het noorden en na mei 1945 in het gehele land. Er was een enorme honger naar 'ander' nieuws na vijf jaar bezetting, zeker over de vs, en het blad was dan ook buitengewoon populair – mensen stonden in de rij. De oplage van 100.000 exemplaren was steeds snel uitverkocht en meerdere gezinnen deelden het tijdschrift noodgedwongen met elkaar (Hulten Papers 1944; Lee 1963).

КИЖ bestond voor de helft uit reportages over de landing in Normandië, de bevrijding van Nederland zelf en de nog voortdurende oorlog in de Pacific, waarbij de nadruk lag op de Amerikaanse bijdrage aan de oorlog. De andere helft van het blad was gevuld met reportages over de vs zelf, over de *American*

way of life: het vermogen en de bereidheid van de vs een kritische bijdrage te leveren aan de oorlogsinspanningen, het democratisch systeem, de *high school*, de *small town*, het culturele leven en de oorlogsindustrie, waarin 'de openbaring van het wonder der Amerikaanse productie' zichtbaar werd.

Opvallend, gezien het besef van de mogelijke impact van discriminatie het internationale prestige van de vs, is dat er nauwelijks aandacht besteed werd aan de bijdragen van zwarte Amerikanen. In het rijkelijk geïllustreerde *KIJK* stonden slechts een paar foto's van zwarten. Er werd één foto afgedrukt van een zwarte soldaat bij de verbindingstroepen – de enige visuele verwijzing naar de bijdrage van zwarten aan de oorlog overzee of op het thuisfront. In andere gevallen ging het veelal om topartiesten zoals Lena Horne en Paul Robeson. Opmerkelijk is dat er geen enkele 'gemengde' foto in *KIJK* stond, terwijl de *OWI* deze wel had geproduceerd. Op het terrein van het onderwijs, een onderwerp dat zo centraal stond in de burgerrechtenbeweging, was de tekst misleidend: 'zeventien zuidelijke staten uitgezonderd bezoeken de Negers de meeste onderwijsinrichtingen van Amerika, ze hebben ook 106 eigen scholen, en Howard University [een traditioneel zwarte universiteit] heeft een zwarte president' (*KIJK* 1945, aflevering 28). Het beeld dat uit *KIJK* naar voren komt, is dat van een overwegend blanke *small town*-samenleving. De *OWI* had juist in deze periode tegenwicht kunnen bieden aan de aanwezige, zij het in deze periode nauwelijks gearticuleerde (Duyzing 1947) kritiek op de situatie in de vs – bekeken vanuit propaganda-strategische overwegingen op lange termijn een gemiste kans.

Cultural warfare

Aanvankelijk betekende het einde van de oorlog ook het einde aan de propaganda-inspanningen. Congres en publieke opinie waren van mening dat alle regeringsorganen op dit terrein direct ontmanteld moesten worden. President Truman wist het Congres er echter van te overtuigen dat het, gezien de nieuwe rol van de vs in de wereld, de snel verslechterende relatie met de Sovjet-Unie en het belang van publieke opinie in internationale betrekkingen '(was) essential for the United States to maintain informational activities abroad as an integral part of our foreign affairs' (Thomson en Laves 1963: 58). De Smith-Mundt Act (1948) vormde de wettelijke basis voor de Amerikaanse *cultural diplomacy*, ook wel *public diplomacy* genoemd (Paula 1953). (Tegenwoordig wordt de term *soft power* veel gebruikt, zie Nye 2004.) Vanuit buitenlands politieke overwegingen probeerde de Amerikaanse regering een bepaald beeld van de Amerikaanse cultuur en samenleving onder de aandacht van andere landen te brengen. De activiteiten waren daarbij gericht op de bevolking, vanwege de mogelijke inwerking van een 'ongefundeerde' of negatieve publieke opinie. Om de angst bij de bevolking en het Congres weg te

nemen dat de propaganda-activiteiten ook de eigen bevolking zouden kunnen 'infecteren', was het verboden tijdschriften en dergelijke die in dit kader gemaakt waren ook in de vs te laten verschijnen. Zelfs Congresleden hadden geen toegang tot dit materiaal (Paula 1953).

Truman en Eisenhower hechtten beiden grote waarde aan deze *cultural warfare* als een manier om de beeldvorming over de vs in het buitenland te sturen om zo de buitenlandse politiek te ondersteunen. Onder president Eisenhower werden de activiteiten overgeheveld van het State Department naar een nieuwe organisatie, de *United States Information Agency*. 'Washington' zette de algemene beleidslijnen uit, publiceerde allerlei brochures over het Russische gevaar en de Koreaanse Oorlog, het Amerikaanse kiesstelsel en de economische ideologie, organiseerde kunsttours, stelde Amerikaanse paviljoens voor handels- en wereldtentoonstellingen samen, en veel meer. Het probeerde ook een antwoord te formuleren op de burgerrechtenkwestie, die zoveel repercussies had voor de positie van de vs in de wereld. De plaatselijke posten in de verschillende landen – *United States Information Service (USIS)* – 'vertaalden' de algemene richtlijnen op basis van door de post opgestelde *country plans*, maakten de algemene publicaties 'op maat' en ontwikkelden specifiek materiaal voor hun lokale markt. In de jaren vijftig waren er ongeveer tweehonderd posten in ruim 75 landen, waaronder Nederland. Hier functioneerden deze onder de naam Amerikaanse Voorlichtingsdienst of *USIS*.

De Amerikaanse Voorlichtingsdienst in Nederland

De Amerikaanse Voorlichtingsdienst werkte hier in een omgeving die overwegend pro-Amerikaans was. Nederland was volgens het *Congress for Cultural Freedom* het meest pro-Amerikaanse land in Europa, en ook volgens de *USIS* zelf stond ons land ideologisch dichterbij de vs dan welk Europees land dan ook (Van Galen Last 1986: 20; Country Plan 1953). Nederland was dankbaar voor de bevrijding en het Marshallplan en was zonder veel discussie een trouwe bondgenoot binnen *NATO*. Het was bovendien overwegend anti-Sovjet-Unie en anticommunistisch, zeker na de communistische coup in Praag begin 1948.

Maar het ging om veel meer dan een politiek-militaire keuze. Ook op wetenschappelijk gebied werd de oriëntatie van Frankrijk en Duitsland verlegd naar de vs. (Groot-Brittannië zou op vele terreinen de belangrijke functie van *trait-d'union* bekleden.) Bij de wederopbouw waren de ogen gericht op de succesvolle economie van de vs en het Marshallplan speelde een belangrijke rol in de kennisoverdracht, ook al zou Nederland daar in de praktijk selectief gebruik van maken (Inklaar 1997). Onder aspirant-emigranten stond de vs boven aan het wensenlijstje, en met uitzondering van de culturele eli-

tes omarmde Nederland de Amerikaanse populaire cultuur (Bosscher et al. 1996; Roholl 1992).

Er waren wel enkele *issues* waarmee de Amerikaanse Voorlichtingsdienst geconfronteerd werd: weerstand van de Nederlandse huisvrouw tegen de (groeierende) uitgaven op militair gebied ten koste van de wederopbouw, kritiek op de rol van de vs bij de dekolonisatie van Indonesië, weerzin bij een deel van de bevolking tegen het Amerikaanse kapitalistische systeem en de gering-schatting van de Amerikaanse kunst en cultuur. Ook had de Amerikaanse Voorlichtingsdienst graag gezien dat de interesse van de 'gewone Nederlander' meer zou uitgaan naar de grondslagen van de Amerikaanse samenleving dan naar populaire cultuur, wolkenkrabbers en technologie. De dienst plaatste hiertegenover een breed voorlichtingsprogramma – publicaties, tentoonstellingen, filmstrips, persberichten en radioprogramma's – waarin de American way of life met als kernwaarden vrijheid, gelijkheid en democratie centraal stond. De vs benadrukte dat het de natuurlijke leider was in de strijd van het vrije Westen tegen het communistische gevaar (De Vries 1984; Roholl 1996; 1997).

Op een van de 'preoccupaties' die de Nederlanders volgens de Amerikaanse Voorlichtingsdienst hadden en die mogelijk de Amerikaanse claim op moreel leiderschap zou kunnen ondermijnen, was het moeilijker een antwoord te formuleren: rassendiscriminatie. Nederland behoorde op dit punt volgens opiniepeilingen van de USIA tot de meest kritische landen van West-Europa, zelfs meer dan eens kritischer dan de 'gekleurde' Derde Wereld. En dat gold voor alle lagen van de bevolking (Opinion Polls 1951; 1952; 1956; 1957). Dezelfde geluiden komen we ook tegen in de reports van de USIS-post en literatuur uit die periode (Den Hollander 1959).

De Amerikaanse burgerrechtenbeweging

De Amerikaanse burgerrechtenbeweging kwam na de Tweede Wereldoorlog in een nieuwe fase. Na de overwinning op nazi-Duitsland met zijn ras-senwaan (bevochten met een gesegregeerd Amerikaans leger!) moest er nu eindelijk een einde komen aan de behandeling van zwarten als tweederangs burgers: *double victory*. De vs moest handelen volgens zijn eigen credo dat 'all men are created equal'. Maar de in de praktijk voorzichtige vooruitgang op juridisch en economisch gebied voor zwarten als groep riep vaak heftige en gewelddadige reacties op bij blanken in met name het diepe Zuiden, die geen verandering van de status quo wilden.

Veelbelovende vooruitgang werd geboekt in 1954. Het Hooggerechtshof besloot in de zaak *Brown versus the Board of Education, Topeka* na vier jaar delibereeren dat gesegregeerd openbaar onderwijs in strijd was met de Grondwet, omdat segregatie inherente ongelijkheid inhield voor zwarten. Daarmee werd

na ruim vijftig jaar de uitspraak van het Hooggerechtshof uit 1896 'separate but equal' herroepen. 'Brown' sloeg in de vs in als een bom. De Amerikanen realiseerden zich dat hiermee in feite het hele systeem van segregatiewetten (*Jim Crow-wetten*) ondergraven werd. De eis van de grote burgerrechtenbeweging NAACP (*National Association for the Advancement of Colored People*) om desegregatie direct door te voeren werd door het Hooggerechtshof in 1955 beantwoord met 'with all deliberate speed', wat de proteststemmen ruimte gaf. Blanken in het Zuiden maakten zich op voor heftig verzet, de aanhang voor de Ku Klux Klan groeide en het geweld tegen zwarten nam toe.

Niet veel later werd ook de segregatie in het openbaar vervoer in het Zuiden door zwarten aangevochten. In 1955 werd in Montgomery, Alabama de zwarte Rosa Parks gearresteerd, omdat ze in het 'witte' deel van de bus was gaan zitten. Onder leiding van ds. Martin Luther King, in deze periode in opkomst als leidsman van de burgerrechtenbeweging, werd het busbedrijf daarop geboycot. Ruim een jaar later werd het openbaar vervoer er gedesegegreerd.

Een van de kernbezwaren tegen integratie van het onderwijs was dat zwarte jongens en blanke meisjes les zouden hebben in dezelfde klas en misschien zelfs wel naast elkaar zouden zitten. De angst voor zwarte seksualiteit zat diep, en de eer van blanke vrouwen zou op het spel staan. Dit leidde – met de behoefte om de zwarten 'hun plek' te wijzen – onder meer in 1955 tot het lynchen van Emmett Till, een veertienjarige zwarte jongen uit Chicago, vanwege het fluiten naar een blanke vrouw in Mississippi, en tot het in 1956 onder druk van protesten verwijderen van Autherine Lucy van de blanke Universiteit van Alabama, waar zij net als eerste zwarte studente dat jaar was begonnen. Het signaal was – opnieuw – afgegeven dat rellen en intimidatie loonden. De anti-integratieprotesten zouden hun 'hoogtepunt' vinden in 1957 in Little Rock, Arkansas.

In september 1957 zouden daar negen zwarte leerlingen worden toegelaten tot Central High, een middelbare school met ruim tweeduizend blanke leerlingen. Een uitzinnige blanke menigte wachtte de kinderen op. Gouverneur Oval Faubus had zich voor zijn herverkiezing verbonden met de anti-integratielobby en zette de Nationale Garde niet in om de kinderen te beschermen, maar om hen de toegang tot de school te versperren. President Eisenhower zou uiteindelijk, met tegenzin, federale troepen inzetten om de Grondwet – en de *Little Rock Nine* – te beschermen. De beelden van deze lange 'belegering' gingen de hele wereld over, niet alleen via kranten en tijdschriften, maar nu ook via de televisie. 'Little Rock' zou internationaal het synoniem worden voor discriminatie van negers in Amerika. De winnende World Press-foto van 1957 laat zien hoe de zwarte leerlinge Dorothy Counts, op weg naar haar eerste schooldag op een blanke school in Charlotte, North Carolina uitgejouwd werd. De foto kreeg van World Press Photo de titel mee: *Little Rock*.

Toch waren er ook positieve ontwikkelingen, zoals de nieuwe Civil Rights Acts van 1957 en 1960, die beide de positie van zwarte stemmers moesten

verbeteren en daarmee hun politieke macht. Maar de veranderingen gingen door de grote weerstanden, maar ook door de passieve opstelling van de regering-Eisenhower langzaam – te langzaam. De burgerrechten moesten letterlijk bevochten worden.

Onleesbaar probleem, 1945-1954

De Nederlandse kranten hadden in de periode tot 1954 verrassend weinig oog voor de burgerrechtensituatie in de vs. De enige krant die er regelmatig aandacht besteedde was het dagblad *De Waarheid*, de partijkrant van de Communistische Partij Nederland (CPN). De rassendiscriminatie in de vs was een van de speerpunten van communistische partijen overal. De kritiek richtte zich met name op het juridische systeem en de doodstraf, die aangeduid werden als 'rassenjustitie' en 'fascistische, rassen- en pogromwetgeving'. Volgens *De Waarheid* bewees dat weer wat vrijheid, gelijkheid en democratie in de vs inhielden. De USIS-posten waren altijd beducht voor de communistische stem in deze, en de post in Den Haag zal dan ook blij geweest zijn met de na 1948 sterk teruglopende electorale steun voor de CPN, in tegenstelling tot bijvoorbeeld voor de communistische partijen in Frankrijk, Italië en België. Ook merkt de post meermalen op dat Nederlanders niet zeer ontvankelijk waren voor communistische propaganda.

Andere kranten, hoe uiteenlopend ze verder ook waren, tipten grosso modo het probleem slechts aan. Het werd omschreven als een onwenselijke situatie die niet een-twee-drie opgelost zal zijn. De tekst werd nauwelijks ondersteund door illustraties. En dan volgde de echte zorg die de kranten deelden: de burgerrechtensituatie zou de strijd tegen het communisme aantasten, omdat deze wereldwijd de positie van de vs als symbool van de vrije wereld ondermijnde.

In de periode tot 1954 was er dus weinig aandacht en nog minder analyse. Dit is in de eerste plaats te verklaren uit de preoccupatie met de eigen naoorlogse wederopbouw en 'Indonesië', en ook uit papierschaarste. Het komt daarnaast voort uit een pro-Amerikaanse houding, en misschien nog wel sterker uit een anticommunistische houding: men wilde de communisten niet in de kaart spelen. Kranten besteedden in deze periode wel degelijk aandacht aan de vs: er verschenen stukken over de buitenlandse politiek, het Marshallplan, Nederlandse emigranten in de vs, Amerikaanse films en meer.

Er is een discrepantie tussen de berichtgeving in kranten en uitkomsten van opiniepeilingen, waarbij veel kritischer geluiden over burgerrechten te horen waren. Deze baarden de Amerikaanse Voorlichtingsdienst wellicht weinig zorgen gezien de bijna neutrale verslaggeving in de niet-communistische pers. Misschien is hieruit te verklaren dat ook de door deze dienst verstrekte brochures in deze periode zo weinig informatie bevatten over de

positie van zwarten in de Amerikaanse samenleving in brede zin en over de burgerrechtensituatie in het bijzonder.

Het was voor de Voorlichtingsdienst en de USIA ook een lastig onderwerp. Wat voor benadering moest gekozen worden? Een verontschuldigende, een ontkennende of een 'matter of fact'-benadering? Een integrerende of een specifieke benadering? Een van de kernpublicaties was *Beknopt Overzicht van de Amerikaanse Geschiedenis*. In de edities uit 1948 en 1954 werd uitgebreid ingegaan op de periode van de slavernij en de Burgeroorlog, maar recente ontwikkelingen werden nauwelijks besproken of gespecificeerd. Bovendien werden problemen exclusief gerelateerd aan het Zuiden, aan de slavernij en de Burgeroorlog. De illustraties van zwarten in het boek hadden ook alleen betrekking op deze situatie: slavenarbeid op de plantages. De periode van de slavernij werd als *benchmark* gebruikt, van waaruit vooruitgang al snel was geboekt.

Burgerrechten op de perskaart, 1954-1956

Brown vs. Board of education vormde het begin van een serieuze interesse bij de Nederlandse pers voor de burgerrechtenbeweging. Net als in de vorige periode besteedde *De Waarheid* veel aandacht aan de Amerikaanse rassenproblematiek, met name aan de negatieve gebeurtenissen. We zien dus weinig of geen aandacht voor *Brown*, maar wel voor de moord op Emmett Till, voor Rosa Parks en Autherine Lucy. Steeds werd het contrast geschetst tussen de door de vs zelf geclaimde rol van verdediger van vrijheid en democratie en het in de praktijk niet verdedigen van de eigen zwarte bevolking tegen 'ras-senhaters' – laat dat een les zijn voor Azië en Afrika.

De niet-communistische kranten *Het Vrije Volk*, *Het Parool*, *de Volkskrant*, *Nieuwe Rotterdamse Courant*, *Trouw* en *De Telegraaf* reageerden verheugd op *Brown*: een mijlpaal voor de burgerrechtenbeweging. 'Washington' had laten zien zich serieus in te zetten voor verbetering, voor integratie. Meer moeite hadden ze met de incidenten die na *Brown* volgden. Hoe konden ze hun pro-Amerikaanse, anticommunistische standpunt (versterkt door de Russische inval in Hongarije in 1956) combineren met kritiek op een belangrijk aspect van de Amerikaanse samenleving: rassendiscriminatie? Dit kader leidde ertoe dat in kritische stukken voorafgaand aan de 'Little Rock'-crisis ook altijd plaats ingeruimd werd voor opmerkingen over de Amerikaanse rol bij de bevrijding en de sterke trans-Atlantische vriendschapsbanden. Kritiek kon te gemakkelijk uitgelegd worden als anti-Amerikaans of zelfs pro-Sovjet-Unie en werd daarom verder geneutraliseerd door het rassenvraagstuk als een louter zuidelijk probleem te zien, niet als een Amerikaans probleem. De artikelen waren nog spaarzaam geïllustreerd, maar ondersteunden wel de kritische noot: Rosa Parks en de busboycot; Autherine Lucy. Van de zwaar mishandelde Emmett Till waren geen foto's opgenomen.

Er zijn ook interessante verschillen te zien tussen de kranten, die het verzuilde medialandschap weerspiegelden (König 2003). Zo vond het protestants-christelijke dagblad *Trouw* gelijkberechtiging belangrijker dan integratie; integratie zou bovendien geleidelijk moeten groeien en niet afgedwongen worden zoals Auherine Lucy had gedaan. De katholieke *de Volkskrant* was voor integratie en vond afkeer van menging onchristelijk. De partijkrant van de Partij van de Arbeid, *Het Vrije Volk*, en het onafhankelijk sociaaldemocratisch dagblad *Het Parool* legden de nadruk op sociaaleconomische achterstelling. De liberale, niet partijgebonden *NRC* legde het accent op staatsrechtelijke en juridische aspecten. *De Telegraaf* was het minst expliciet. Opvallend is dat de in opdracht van de *USIA* uitgevoerde opiniepeilingen uit 1956 opnieuw een veel kritischer beeld lieten zien dan de kranten.

Fototentoonstelling 'The Family of Man – Wij Mensen'

Hoezeer Nederland in deze periode bereid was om lichtpuntjes te zien, mag blijken uit de zeer positieve reacties op de beroemde fototentoonstelling 'The Family of Man', die onder auspiciën van de *USIA* de wereld rondreisde en in 1956 Amsterdam aandeed (Amsterdam Binder 1956). De tentoonstelling bestond uit 503 prachtige foto's die tezamen de boodschap uitdroegen van 'the essential oneness of mankind throughout the world'. Deze 'family of man' liep het gevaar door de atoombom uitgeroeid te worden als ze er niet in zou slagen de onderlinge problemen op te lossen (Sandeën 1994). Er is veel te zeggen over deze tentoonstelling, maar in het kader van deze bijdrage is het interessant dat de recensenten aangenaam verrast waren dat een tentoonstelling met de boodschap dat alle mensen in de wereld gelijkwaardig zijn juist uit een land kwam 'waar als gevolg van een verschil in huidskleur alreeds een welhaast ontmenste vervreemding zich kon loswoelen' (*Vizier* 24 maart 1956). De aandacht ging daarbij specifiek uit naar een groep foto's van in een kring dansende kinderen die werd gezien als een symbool van onderlinge betrokkenheid en naar een foto van Henri Leighton van twee Amerikaanse jonge kameraden, wit en blank, met de arm om elkaars schouders. Dat was, opmerkelijk genoeg, in de tentoonstelling de enige interracial foto. Hoezeer deze foto resoneerde, mag blijken uit het feit dat hij gebruikt werd in de *Parool*-catalogus voor een reclame voor de Assimil-talencursus – Benneton avant la lettre? (Roholl 2000; 2008). De kranten interpreteerden de tentoonstelling als een oprecht voornemen om verandering te brengen in de burgerrechtensituatie. Zo had een emotionele en didactische tentoonstelling, voor even, wellicht meer bereikt dan vele *USIS*-publicaties. Maar 'Little Rock' zou een omslag tot gevolg hebben.

Little Rock in de pers

De beelden van 'Little Rock' schokten de kranten: niet alleen vanwege de naakte haat waarmee de Little Rock Nine bejegend werden, maar ook vanwege de rol die gespeeld werd door officiële instanties: de gouverneur van Arkansas die troepen inzette tegen kinderen. Maar van nog groter belang was het aarzelende optreden van president Eisenhower. Voorheen was het vertrouwen in de federale overheid groot en was deze altijd tegenover het historische, buiten de vs staande Zuiden gesteld; deze redenering werd nu moeilijker vol te houden. Niet langer kon men stellen dat discriminatie en het niet implementeren van wetten louter aan het Zuiden te wijten waren. De toon van de stukken werd na 'Little Rock' pessimistischer en de kranten begonnen ook meer oog te krijgen voor de positie van zwarten in het Noorden, waar weliswaar geen Jim Crow-wetten golden, maar er toch op andere manieren discriminatie plaatsvond. Had Myrdall dan toch gelijk en ging het om een 'American dilemma'? De pers zag in toenemende mate een discrepantie tussen de Amerikaanse beginselen van vrijheid en gelijkheid en de burgerrechtenproblematiek, met name bij het verder toenemen van de gewelddadigheden tussen 1960 en 1963. Tegelijkertijd nam met de radicalisering van de burgerrechtenbeweging de sympathie ervoor af – men had een duidelijke voorkeur voor de geweldloze aanpak van ds. Martin Luther King. En daar zou dan nog de Vietnamoorlog bijkomen.

Toch waren er belangrijke verschillen tussen de kranten: *Trouw* was bijvoorbeeld van mening dat veel problemen voorkomen hadden kunnen worden als gekozen was voor geleidelijke in plaats van opgelegde integratie, een houding die na 1960 zou veranderen. *Het Parool* bleef het meest optimistisch en beschouwde de burgerrechtenproblemen het langste als een Zuidelijke kwestie. Deze krant had van alle Nederlandse kranten het meeste moeite om los te komen van het idee dat kritiek de communisten in de kaart zou spelen (zie ook König 2003). Verrassend is dat *De Waarheid* de situatie in Little Rock weinig uitbuitte, iets wat ook het Amerikaanse consulaat in Amsterdam opviel: 'Strangely quiet during all this press activity was the voice of Communism's only paper in Holland, *De Waarheid*. This paper, which generally crows gleefully when the United States is in trouble at home, has limited itself to straight reporting of events with neither editorial comment nor the usual malicious cartoons appearing on its pages' (*Monthly Report* 1957).

'Little Rock' riep op bescheiden schaal ook reacties op bij de bevolking: er werden brieven naar de ambassade gestuurd en in Den Haag voerde een middelbare school de speciale *Little Rock*-cantate *A Negro Girl goes to school* uit, van de uit Polen afkomstige maar in Nederland wonende componist Ignace Lilien. Bij een kledingwinkel in Hilversum hing een bord met de tekst 'Little Rock does not want Negroes at school, therefore we don't want Americans in our shops' (*Despatch* 46, 4 september 1958).

In het algemeen kan geconstateerd worden dat 'Little Rock' fungeerde als een scharnierpunt: het betekende geen omslag in de houding van Nederland ten opzichte van de vs, maar vormde wel het begin van een kritischere houding ten opzichte van de vriend en bondgenoot.

De Voorlichtingsdienst: een gemengde boodschap

De USIA en de Voorlichtingsdienst zagen *Brown* als een godsgeschenk, 'one of the severest blows to Communist propaganda in recent years' (USIA Report 1954). Of het nu was omdat deze diensten daardoor meer zelfvertrouwen had gekregen, of omdat de problemen toch wereldwijd bekend waren, de achterstelling van zwarten werd in onder meer *De Neger in de Amerikaanse samenleving* uit 1956 voor de eerste keer expliciet benoemd: lagere lonen bij gelijk werk, juridische achterstelling, intimidatie en geweld. Maar: de problemen werden net als in alle eerdere publicaties exclusief in het historische Zuiden gelokaliseerd. In feite was het verhaal niet zo anders dan dat in de kranten in de periode voor 'Little Rock', maar de foto's hadden niet meer kunnen verschillen: in plaats van de krantenfoto's van Rosa Parks, de busboycot en Autherine Lucy zien we in de brochures foto's van een geïntegreerd leger, geïntegreerd onderwijs en huisvesting (zie ook: Onderwijs 1956; vs in feiten 1956). Deze discrepantie zal de geloofwaardigheid van de publicaties en daarmee de effectiviteit ervan niet vergroot hebben (Osgood 2006; De Vos 1961).

Maar na 'Little Rock' was meer vereist. De Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel leek daarvoor het aangewezen platform – niet alleen als een antwoord op de Spoenik, maar ook op de wereldwijde kritiek op de burgerrechtenkwestie. Nederlanders waren met de Belgen en Duitsers de belangrijkste bezoekers. 'Little Rock' had een dermate grote schade toegebracht aan het 'imago van de vs dat de USIA de analyse deelde dat bij dit soort evenementen klassieke strategieën van het organiseren van concerten met zwarte (jazz)musici, het invliegen van zwarte basketbalspelers en het uitdelen van brochures onvoldoende zouden zijn. 'Not dealing with the Negro problem would backfire badly' (Von Eschen 2004; Krenn 1996: 596). Het was een waarschuwing die de owi al in 1944 geuit had.

Daarom werd er een totaal andere, onorthodoxe aanpak gedemonstreerd in de tentoonstelling 'Unfinished Work' (een verwijzing naar Lincoln's Gettysburg Address), waarin de buitenlandse kritiek *head-on* benaderd werd, maar niet zonder daar een boodschap van hoop en vooruitgang aan te verbinden (Haddow 1997; Krenn 1996; Rydell 1995; Nilsen 2000). In het eerste deel van de tentoonstelling waren, uitvergroot, zeer kritische krantenkoppen en foto's te zien van 'Little Rock' en andere crises, met als tekst: 'These 17 million Negroes have yet to win all the equal rights promised them by American democratic theory.' In het tweede deel, 'People take action', werd uiteengezet

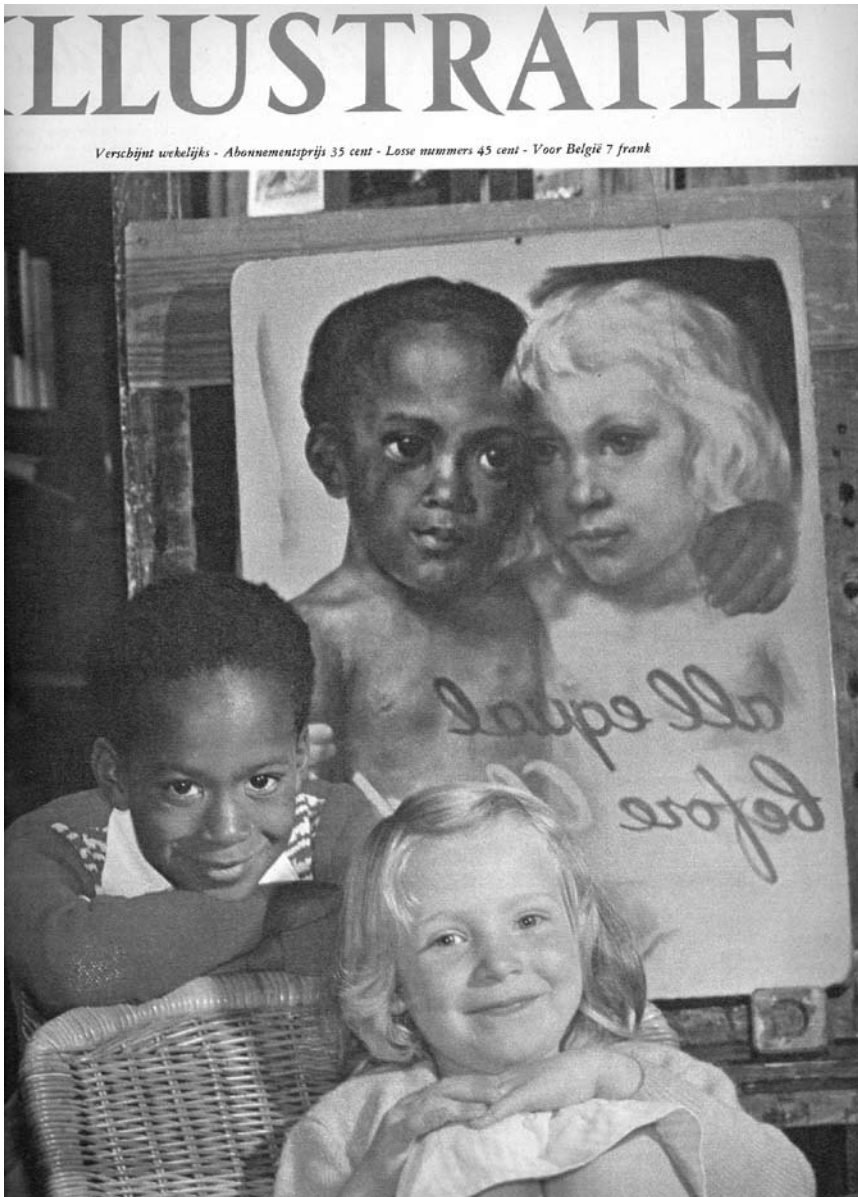
wat de actuele vooruitgang was en in het derde deel de toekomst: 'The goal that draws us is not utopia, but larger freedom with more justice. Democracy is our method. Slowly but surely, it works' (Krenn 1996: 598-599). Vreedzame integratie werd onder meer gevisualiseerd door een foto van een groep kinderen dansend in een kring: jongens en meisjes, van alle kleuren. Het was een foto die veel gemeen had met foto's van de fototentoonstelling 'The Family of Man' – alleen dansten daar kinderen binnen hun eigen ethnische groep.

Vanwege de Smith-Mundt Act hadden Amerikanen geen toegang tot de publicaties van de USIA en de posten, maar bij een wereldtentoonstelling lag dat natuurlijk anders. Met name Zuidelijke politici waren zeer verontwaardigd over de tentoonstelling: vanwege het voor het voetlicht brengen van problemen, die bovendien als Zuidelijk werden gepresenteerd; vanwege het feit dat integratie een zaak voor de staten was en niet voor de federale overheid, maar bovenal vanwege de foto van geïntegreerd spelen. Er werd nog een tussenoplossing gezocht: het ophangen van een label met de tekst: 'This does *not* represent any national objective defined by law, but freedom of choice to play as one wishes.' Maar de druk was zo sterk dat de tentoonstelling moest sluiten (Krenn 1996: 602). Volgens de USIA was 'Unfinished Work' een groot succes geweest: bezoekers waardeerden de open, zelfkritische en op verbeteringen gerichte benadering en de tentoonstelling 'completely frustrated Communist attempts to whip up anti-American sentiment over the race issue' (Krenn 1996: 609). Helaas heb ik in de Nederlandse pers geen enkele verwijzing naar deze tentoonstelling gevonden. Juist in het kader van de kritische receptie van 'Little Rock' zou het interessant geweest zijn om de reacties te lezen op deze tentoonstelling.

Het zoenincident

Tot slot wil ik aandacht besteden aan een gebeurtenis die niet de koppen van de Amerikaanse kranten haalde, maar wel tot grote commotie en tegenacties leidde in Nederland: 'het zoenincident' (Roholl 1992; König 2003). Het vormde een van de zeldzame momenten in deze periode waarin verwezen werd naar interactie tussen kranten en de Amerikaanse Voorlichtingsdienst, en waar de mobilisatie van de Nederlandse bevolking te zien was.

Een katholieke jeugdwerker uit Rotterdam, Stephanus Saris, had eind 1958 een berichtje gelezen dat twee zwarte jongetjes van acht en tien, David Simpson en James Thompson, in Monroe, North-Carolina gearresteerd waren omdat zij tijdens een spelletje een blank meisje van zeven jaar een kusje op de wang gegeven hadden. Ze werden tot tuchthuisstraf voor onbepaalde tijd veroordeeld. Wederom voerden de angst voor zwarte seksualiteit en aantasting van de eer van de blanke vrouw de ondertoon, ook al ging het hier om kleine

Omslag van de Katholieke Illustratie 32, 8 augustus 1959.

kinderen. Saris was zeer verontwaardigd, nam contact op met de NAACP en startte een landelijke actie, 'Operatie Sneeuwbal', om de kinderen juridische hulp te bezorgen met als doel vrijspraak, hetgeen uiteindelijk lukte. De Amerikaanse Voorlichtingsdienst liet de media weten dat het hier niet om racisme maar om kinderen uit asociale gezinnen ging, maar de kranten bekeken deze verklaring in het algemeen kritisch.

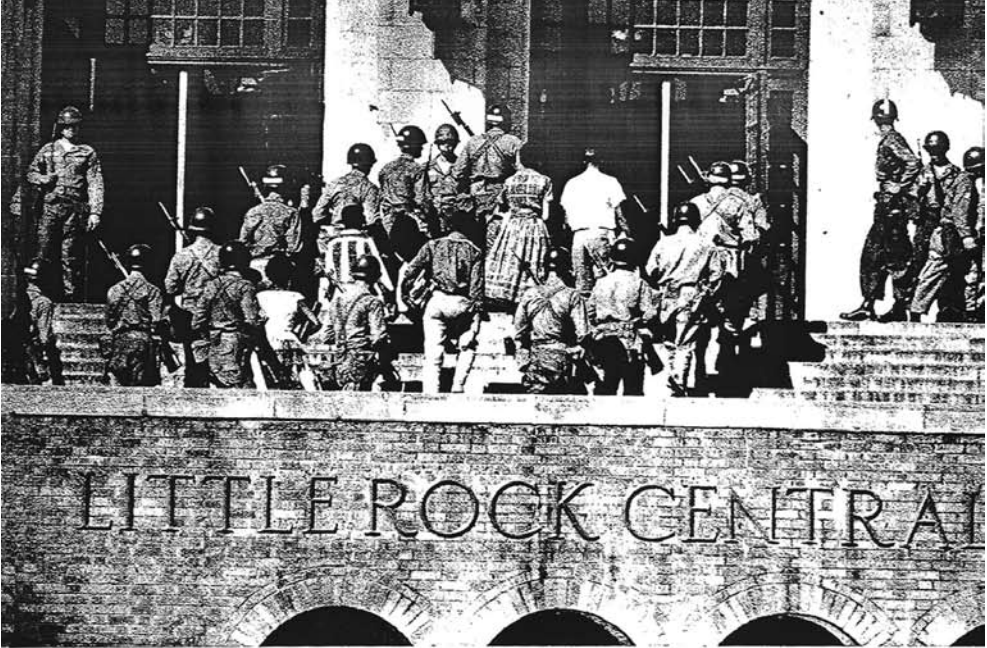
Eerst werd terughoudend gereageerd op Saris' actie – was hij soms een communist? Het is een interessante vraag, die reflecteert hoe zeer de burgerrechtenkwes­tie keer op keer gezien werd in het kader van de Koude Oorlog. Saris bleek geen communist te zijn, maar een 'vriend van Amerika'. Hij had zelfs in 1956 een zeer succesvolle inzamelactie, 'Actie Toverbal', georganiseerd voor Hongaren die na de inval van Russische tanks hun land ontvlucht waren. Ook 'Operatie Sneeuwbal' leverde veel op: scholen en vakbonden stuurden delegaties naar de ambassade en letterlijk duizenden brieven en handtekeningen werden ingezameld voor de ambassadeur en president Eisenhower.

De reactie van *de Katholieke Illustratie* verdient hier wat meer aandacht, vanwege de visuele dialoog die plaatsvond met 'het zoenincident' en de Amerikaanse ideologie. Zoals we gezien hebben, waren katholieken voorstander van desegregatie en vonden zij rassenmenging onchristelijk. Een katholieke schilder was zo boos over de kwestie dat hij een schilderij maakte van een blank meisje en een zwart jongetje, vanaf het middel bloot, met de arm om elkaars schouders en de hoofden tegen elkaar aan, met de tekst in het Engels 'all equal before Christ' – een kritische verwijzing naar de *American creed*. Dit schilderij sierde in augustus 1959 de omslag van *de Katholieke Illustratie*. Aardig detail is dat de schilder moeite had om een jong zwart model te vinden. Nederland kende in 1959 nog weinig zwarten, en hij vond zijn model, ironisch natuurlijk, in de zoon van een Surinaamse familie die naar Nederland verhuisd was. Hoe weinig Nederlanders gewend waren aan zwarten in 'het echt' blijkt wel uit het verhaal van de schilder zelf: zijn dochter poseerde voor het meisje in het schilderij, en haar voor te bereiden op de kennismaking met het zwarte jongetje las hij gedurende tien dagen een verhaal voor van een (blank) prinsesje dat kennis zou gaan maken met een zwarte prins (*Katholieke Illustratie* 32, 8 augustus 1959: 12-13).

Het zoenincident laat zien dat de emotionele betrokkenheid bij bepaalde aspecten van de Amerikaanse rassendiscriminatie bij de bevolking groter was dan men op basis van het krantencommentaar op de 'grote' onderwerpen zou denken. De intensiteit van de emoties lijkt meer overeen te komen met die van de opiniepeilingen.

Tot slot

De burgerrechtensituatie, een in wezen interne aangelegenheid, bleek tijdens de Koude Oorlog de achilleshiel van de vs te zijn op buitenlands politiek gebied. In Afrika en Azië werd de achterstelling van de Amerikaanse gekleurde bevolking met name geplaatst in het kader van antikolonialisme; in andere landen zoals Nederland was het Koude Oorlog-*frame* prominent. Dat bepaalde in grote mate de reacties van de pers: voor de communisten vormde

Het waren zes meisjes en drie jongens: de meisjes keurig in hun aardige zomerjurkjes, de jongens een beetje nonchalant met opeenhangend hemd. Van alle kanten ingesloten door een militair kordon gingen ze de trappen op naar de school, die ze twee dagen tevoren slechts op slinkse manier hadden kunnen betreden. De hysterische beroering, die toen ontstond om deze negerscholieren, was de directe aanleiding voor president Eisenhower om in te grijpen.

DE EER VAN AMERIKA STAAT OP HET SPEL

„Het zal een droeve dag zijn voor dit land, als kinderen alleen maar veilig naar school kunnen gaan onder de hoede van de gewapende macht”

(PRESIDENT EISENHOWER)

EXCLUSIEVE K.I.-REPORTAGE

Een jaar geleden vochten communistisch opgevoerde jongens van hun leeftijd in de straten van Hongarije tegen Russische tanks omwille van de vrijheid. Deze jeugdige Amerikanen, in traditionele vrijheidstraditie, weten niets beters te doen dan twee leeftijdsgenoten te trakteren, enkel vanwege een verschil van huidkleur.

Met velen tegen twee. Een van de beide negerjongens is schichtig op de loop gegaan voor de blanke overmacht, maar de grootste hardloper haalden hem gauw in. Toen grepen de soldaten van generaal-majoor Walker snel in, namen het slachtoffer onder hun hoede en paktten de eerste redders bij hun kraag.

De naam is wat onmogelijk voor een hoofdstad van een der Verenigde Staten: Little Rock, kleine rots. In het hart van Arkansas, een grensstaat tussen het diepe zuiden met zijn onuitroerbare rassentegenstellingen en het noorden is het agglomerat Little Rock (bijna tweehonderd-duizend inwoners, van wie een vijfde tot een vierde neger) een typisch grensgeval: niet helemaal zuid en niet helemaal noord.

Op 3 september begon voor tweeduizend ingeschreven leerlingen van de Central High School in Little Rock het schooljaar. Voor het eerst zou ook een groepje met zorg geselecteerde negerscholieren de lessen volgen. Maar gouverneur Faubus, die de steun van integratie tegenstanders nodig had bij de eerstvolgende verkiezingen, posteerde op 3 september manschappen van de nationale garde van Arkansas rond de school, zogenaamd om de orde te handhaven, in werkelijkheid om de negerleerlingen te weren.

Precies drie weken later reden colonnes parachutisten van de hon-

het een uitgelezen aanleiding om het Amerikaanse credo van vrijheid, gelijkheid en democratie ter discussie te stellen. Voor de niet-communisten lag het veel gecompliceerder: de kranten waren grosso modo pro-Amerika en anti-Russisch, en dat liet weinig ruimte om kritiek uit te oefenen zonder de communisten in de kaart te spelen.

De gebeurtenissen in Little Rock en de iconisch geworden foto's dwongen de kranten tot een duidelijker standpunt. Terugkijkend kunnen we zien dat vanaf die tijd de burgerrechtensituatie de eerste serieuze scheurtjes veroorzaakte in de hechte Nederlands-Amerikaanse betrekkingen. De verzuilde kranten, de een wat eerder dan de ander, en vaak ook met wat andere accenten, begonnen de burgerrechtensituatie als een 'American dilemma' te zien in plaats van als een louter Zuidelijk probleem. De toon van de kritiek bleef die van een goede, maar op dit gebied verontruste vriend; inhoudelijk groeiden de niet-communistische en communistische pers naar elkaar toe.

Voor de Amerikaanse voorlichtingsdiensten was het niet eenvoudig de schade te beperken – daarvoor was de rassendiscriminatie eenvoudig een te moeilijk te verkopen product. Bovendien stonden de verhalen en de gebruikte illustraties van geïntegreerde klassen, leger en woonwijken midden jaren vijftig in te scherp contrast met de reportages en illustraties in de kranten om geloofwaardig te kunnen zijn. Beelden, met name van kinderen, waren in staat om in Nederland de emotionele betrokkenheid te vergroten, in positieve zin door de foto's van bijvoorbeeld *The Family of Man*, in negatieve zin door de foto's van 'Little Rock' en andere crises. Opvallend is ook de visuele 'dialogue' tussen de *Katholieke Illustratie* en de 'American creed' naar aanleiding van 'het zoenincident'.

De focus op de burgerrechtenkwestie draagt het gevaar in zich dat er te verstrekkende algemene conclusies aan verbonden worden voor de relatie tussen Nederland en de vs in deze periode. De vs was en bleef nog even de bevrijder en beschermer. De omslag in dat beeld rond 1963 – waarbij de moord op Kennedy vaak als omslagpunt gezien wordt – is de uitkomst van een langer proces. Aan de ene kant was er de groeiende kritiek op de burgerrechtensituatie en vooral ook op de Vietnamoorlog. Anderzijds was er een nieuwe generatie in opkomst, die minder vastzat aan het denkkader van de Koude Oorlog en dankbaarheid vanwege de Tweede Wereldoorlog (Kroes 1986).

Na 'elf september' was de sympathie voor de vs wereldwijd erg groot: even waren we 'tous Américains'. Maar de vs wordt de laatste jaren opnieuw geconfronteerd met kritische reacties vanwege de verschillen tussen de officiële ideologie van democratie, vrijheid en gelijkheid en het gevoerde buitenlandse beleid. Nu zijn het met name de oorlog in Irak, Abu Ghraib en Guantanamo Bay die het Amerikaanse prestige ondermijnen, in het bijzonder in de niet-westerse wereld. En in respons daarop wordt cultural diplomacy-programma's nieuw leven ingeblazen...

Noten

1 Onderzoeksmethode: deze bijdrage maakt deel uit van een breder onderzoek naar het buitenlands cultureel beleid van de vs ten opzichte van Nederland en Amerikaanse cultuur in Nederland, in de periode 1945-1965. De kranten die in dit stuk centraal staan zijn *de Volkskrant*, *Trouw*, *NRC (Handelsblad)*, *Het Parool*, *Het Vrije Volk*, *De Telegraaf* en *De Waarheid*. Daarnaast heb ik *De Groene Amsterdammer* gebruikt. Ik sluit daarbij deels aan bij het onderzoek van Eppo König over de periode 1954-1968, *Zwart Nieuws*, waar ik als begeleider bij betrokken ben geweest. Voor de periode 1945-1954 heb ik steekproefsgevijs gewerkt, omdat een *event*-gebonden benadering voor deze periode te weinig resultaten opleverde; voor de periode 1954-1960 heb ik gewerkt aan de hand van 'hoogtepunten' uit de burgerrechtenbeweging. De persverslagen van de posten leveren nog aanvullende informatie op. 'Het zoenincident' was ik tegengekomen in het geïllustreerde blad *Panorama*, en ik heb naar aanleiding daarvan ook andere bronnen, inclusief een aantal Amerikaanse, geraadpleegd. Naar de receptie van het Amerikaanse paviljoen op EXPO '58 heb ik in een ander kader breed onderzoek gedaan, naast dagbladen ook in weekbladen en geïllustreerde pers; hetzelfde geldt in nog sterkere mate voor *The Family of Man*. *КIJK* heb ik zijn geheel bekeken. Daarnaast heb ik relevante archiefstukken van de USIA en de post in Nederland in de National Archives in Washington en op het Roosevelt Study Center in Middelburg bij mijn onderzoek betrokken.

2 Wel gaven de Engelsen negen nummers uit van het geïllustreerde blad *Big Ben*, met het nadrukkelijke doel een tegenwicht te bieden tegen de Duitse propaganda over Groot-Brittannië.

Literatuur

- Bosscher, D.M. Roholl en M. van Elteren (red.) (1996) *American culture in the Netherlands*. Amsterdam: vU University Press.
- Carson, J.C. (1995) *Interpreting National Identity in Time of War: Competing Views in the United States Office of War Information (OWI) photography, 1940-1945*. Ongepubliceerde dissertatie, Boston University.
- Dudziak, M.L. (1988) Desegregation as a Cold War Imperative. *Stanford Law Review* 41 (1) 61-120.
- Dudziak, M. (2000) *Cold War Civil Rights. Race and the Image of Democracy*. Princeton/Londen: Princeton University Press.
- Duyzing, M.W. (1997) *G.I. Joe kwam voorbij*. Utrecht: Vrij Nederland.
- Eschen, P. von (2004) *Satchmo blows up the world. Jazz ambassadors play the Cold War*. Cambridge, MA/Londen: Harvard University Press.
- Galen Last, H. van (1986) Amerika, maar niet alleen Amerika. In: S. Koenis en J. Plantenga (red.) *Amerika en de Sociale Wetenschappen in Nederland*. Amsterdam: Grafiet.
- Haddow, R.H. (1997) *Pavilions of Plenty. Exhibiting American Culture Abroad in the 1950s*. Washington/Londen: Smithsonian Institution.
- Hixson, W.L. (1997) *Parting the Curtain. Propaganda, Culture, and the Cold War, 1945-1961*. New York: St. Martin's Press.
- Inklaar, F. (1997) *Van Amerika geleerd. Marshall-hulp en kennisimport in Nederland*. Den Haag: Sdu.
- Hollander, A.N.J. den (1959) The Dutch Image of America. *Delta* september 1959, 36-45.

- König, E. (2003) *Zwart Nieuws: De werslaggeving over Amerikaanse burgerrechten beweging in de Volkskrant, Trouw, Het Vrije Volk, Het Parool en de Nieuwe Rotterdamse Courant van 1954-1968*. Doctoraalscriptie geschiedenis, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Krenn, M.L. (red.) (1988) *Race and U.S. Foreign Policy during the Cold War*. New York/Londen: Garland Press.
- Krenn, M.L. (1996) Unfinished Business. Segregation and U.S. Diplomacy at the 1958 World's Fair. *Diplomatic History* 20 (4) 591-612.
- Kroes, R. (1986) The Great Satan versus the Evil Empire: Anti-Americanism in the Netherlands. In: R. Kroes (red.) *Anti-Americanism in Europe*. Amsterdam: VU University Press, pp. 42-46.
- Kroes, R. (1992) *De leegte van Amerika. Een massacultuur in de wereld*. Amsterdam: Prometheus.
- Kuilenburg, N. van (2005) *κικκ bekeken. Amerikaanse propaganda in Nederland 1944-1945*. Doctoraalscriptie media & journalistiek, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Lantinga, A. (1988) *De United States Information Agency. Amerikaanse diplomatie, 1917-1980*. Doctoraal scriptiegeschiedenis, Universiteit Leiden.
- Lee, B.R. (1963) *The Overseas Branch of the Office of War Information*. Ongepubliceerde dissertatie, University of Wisconsin.
- Myrdall, G. (1944) *An American Dilemma: The Negro Problem and American Democracy*. New York: Harper and Row.
- Nilsen, S. (2000) *Projecting America: Films at the Brussels World's Fair of 1958*. Ongepubliceerde dissertatie, USC.
- Nye, J.S. (2004) *Soft power: the means to success in world politics*. New York: Public Affairs.
- Osgood, K.A. (2006) *Total Cold War: Eisenhower's secret propaganda battle at home and abroad*. Lawrence: University of Kansas Press.
- Paula, B. (1953) The Smith-Mundt Act: A Legislative History. *Journalism Quarterly* 30, 303-315.
- Quispel, C. (2002) *Hardnekkig wantrouwen: de relatie tussen blank en zwart in de vs*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Roholl, M. (1992) Uncle Sam: an example for all? In: U. Loeber (red.) *Dutch-American relations, 1945-1969. A partnership: illusions and facts*. Assen/Maastricht: Van Gorcum, pp. 105-153, 198-204 en 208-212.
- Roholl, M. (1996) 'A full and fair picture'. American foreign cultural policy vis-à-vis the Netherlands, 1945-1960. In: D. Bosscher et al. (red.) *American culture in the Netherlands*. Amsterdam: VU University Press, pp. 165-196.
- Roholl, M. (1997) Het Marshall-plan in een schoenendoos. Hoe de lagere scholen in Nederland via filmscripts kennismaakten met het Marshall-plan. In: R.T. Griffiths e.a. (red.) *Van strohalm tot strategie. Het Marshall-plan in perspectief*. Assen: Van Gorcum.
- Roholl, M. (1999) 'We'll go on trial at the Fair'. Het Amerikaanse paviljoen op EXPO '58 in Brussel. *Groniek* 146: 29-41.
- Roholl, M. (2000) De fototentoonstelling *Wij Mensen – The Family of Man* in het Stedelijk Museum in Amsterdam: een Amerikaans familiealbum als wapen in de Koude Oorlog. In: E.O.G. Haitsma Mulier, L.H. Maas en J. Vogel, *Het beeld in de spiegel. Historiografische verkenningen*. Hilversum: Verloren, pp. 133-153.
- Roholl, M. (2007) Amerika's achilleshiel. Nederlandse reacties op de rassenrellen in Little Rock, 1957. *Geschiedenis Magazine*, september 2007, 8-14.
- Roholl, M. (2008, forthcoming) Mechanics of Localization: *The Family of Man* Photo Exhibit in the Netherlands, 1956. *European Journal of American Studies* 2.

- Rydell, R.W. (1995) This is America: The American Pavilion at the 1958 Brussels World's Fair. In: M. Gidley en R. Lawson-Peebles (red.) *Modern American landscapes*. Amsterdam: vu University Press, pp. 197-219.
- Sandeen, E. (1994) *Picturing an exhibition. The Family of Man and 1950s American culture*. Albuquerque: University Press.
- Thomson, C.A. en W.H.C. Laves (1963) *Cultural Relations and u.s. Foreign Policy*. Bloomington: Indiana University Press.
- Vos, T.P. de (1961) *A field study in the effectiveness of the United States Information Service in the Netherlands*. Ongepubliceerde dissertatie, University of Oklahoma.
- Vries, T. de (1984) De Amerikaanse cultuurpolitiek ten aanzien van Nederland, 1945-196. *Groniek*, 88, 26-34.
- Winkler, A.M (1978) *The Politics of Propaganda. The Office of War Information, 1942-1945*. New Haven/Londen: Yale University Press.

Bronnen

- Amerikaanse Voorlichtingsdienst (1948) *Beknopt overzicht der Amerikaanse geschiedenis*. Den Haag.
- Amerikaanse Voorlichtingsdienst (1954) *Beknopt overzicht der Amerikaanse geschiedenis*. Den Haag.
- КІУК: *Het heden in woord en beeld (1944-1945)*. Londen: owi. Verspreid door de Amerikaanse Voorlichtingsdienst.
- De Verenigde Staten in feiten en cijfers, 1951*. Amsterdam/Den Haag: United States Information Service.
- De Verenigde Staten in feiten en cijfers, 1956*. Amsterdam/Den Haag: United States Information Service.
- De Verenigde Staten in feiten en cijfers, 1958*. United States Information Service.
- De Neger in de Amerikaanse samenleving (1956)*. Den Haag: usis.
- Onderwijs in de Verenigde Staten (1956)*. Den Haag/Amsterdam: usis.
- Big Ben s.a. [1944-1945]*. Londen: His Majesty's Stationary Office.
- Hulten Papers (december 1944) *Report owi*. Truman Library.
- Netherlands Country Plan, 1953*. Den Haag: usis.
- NARA, RG 59 (State Department) External Research Staff, Office of Intelligence Research Series 94, July 1952: *Netherlands Attitudes on Selected National and International Issues*.
- International Public Opinion Research, *Netherlands Attitudes on the East-West Conflict and Related Issues*, Washington, September 9 1951.
- NARA, RG 306 (USIA) Research and Reference Service. West European Opinion Barometer, report 38, 24 July 1956, *Opinions about us Treatment of Negroes with Comparisons of Other Areas of American Life*.
- NARA, RG 306 (USIA) Office of Research, Special Reports, 1955-1959: *Public Opinion on Little Rock in Major World Capitals*, SR-8, October 29 1957.
- USIA, 2nd Report to Congress, January-June 1954.
- RSC, RG 59 (State Department) American Embassy, The Hague to Department of State, *Despatch 643*, January 23 1959, *Despatch 662*, January 30 1959 en *Despatch 695*, February 6 1959.
- NARA, RG 306 (USIA) Amsterdam Binder, *Despatch 84*, May 18 1956, usis-The Hague to Washington, *The Family of Man Exhibit in Amsterdam*.